

Martini mure

Ennetustund sallivuse toetamiseks IV kooliastmele

Autor: Eva Marta Sokk, 2024

EESMÄRK

Tunni eesmärgiks on suunata õpilasi analüüsima koolikeskkonna turvalisust.

Tunni läbimisel õpilased:

- analüüsivad probleemi erinevaid tahke ja osapoolte eesmärke,
- kasutavad uuringust info otsimise ja leitud info analüüsimise oskust,
- suhestuvad empaatiliselt endast erinevate inimeste probleemidega.

VAJA LÄHEB:

Tekst "Kooliuuring", tahvel, nutivahend, paber, kirjutusvahend. Vajadusel sedelid soo osadega, rollinimetustega. Klassiruum on seatud rühmatööks sobivalt.

ETTEVALMISTUS JA TAUST

Soovitame eelnevalt õpetajal lugeda läbi Kooliuuring ning endale selgeks teha soo erinevad osad ja nende tähendus. Samuti saab abistavat taustainfot tunnikava lisamaterjalidest õpetajale ning Eesti LGBT+ Ühingu kodulehelt.

Enne tunniga alustamist loo õpilastega selged kokkulepped, mis loovad avatud ja turvalise keskkonna kõigile õpilastele. Nt inimesed võivad olla väga erinevad ja mitmekesisus on rikkus, iga arvamus on väärtuslik, austame üksteist jne.

SIHTRÜHM: gümnaasium

SEOS ÜLDPÄDEVUSTEGA JA LÕIMING

Tund toetab nii suhtlus-, sotsiaalset ja kodanikupädevust kui kultuuri- ja väärtuspädevust. Õpilane analüüsib erinevaid inimesi ja nende käitumist ning oma suhtumist nende käitumisse. Ettevõtlikuspädevus- õpilane analüüsib konkreetset probleemi, osapoolte eesmärke ning loob lahendusi.

Saab lõimida inimeseõpetusega ning eesti keelega, näiteks koostada töölehe kooliuuringu põhjal, mille eesmärk on uuringust info leidmise ja töötlemise oskuse arendamine

KOHANDAMINE

Tundi saab teha paaristunnina, siis on võimalik teha pikemaid rühma-arutelusid. Samuti saab juurde mõelda erineva raskusastmega küsimusi kooliuuringu kohta ja seda arutelu sügavamalt pidada.

HÄÄLESTUS JA SISSEJUHATUS

10 minutit

Õpetaja arutab õpilastega, mida tähendab sugu. Kirjutab tahvlile erinevad soo osad ning arutab koos õpilastega nende tähenduse üle

Alternatiiv: õpetaja annab paari peale soo erinevate osade nimetused ning nende tähenduse. Õpilased peavad õige nimetuse ning tähenduse kokku panema.

ÕPPIMINE

20+5
minutit

Rühmatöö

Õpilased loevad juhtumit, kus on transsooline õpilane ning probleem kehalise kasvatuses õpetaja ja riiete vahetamisega.

Klassis on 4 lauda. Igal laual on üks roll (õpilane, klassijuhataja, kehalise kasvatuses õpetaja, direktor). Õpilased on jagatud rühmadesse ning arutavad iga laua juures 4 minutit:

- mis oli selle osapoole jaoks antud olukorra probleem,
- millist eesmärki ta püüdis saavutada

ning kirjutavad paberile ühe lahenduse, kuidas selle rolli vaatest oleks võinud olukorra lahendada.

Iseseisev töö

Õpilased peavad iseseisvalt leidma Koolikeskkonna uuringust vastused küsimustele:

- Kui mitu protsenti õpilastest tunneb end koolis ebaturvaliselt oma soolise eneseväljenduse tõttu?
- Milliseid tunde ja ruume väldivad LGBT+ õpilased kõige sagedamini?

KINNISTAMINE, RAKENDAMINE, REFLEKSION

10 minutit

Arutelu õpetaja ja klassi vahel, kuidas võiks LGBT+ õpilasi mõjutada see, et nad tunnevad end koolis ebaturvaliselt ning kogevad rohkem kiusamist, välja jätmist jne. Õpilased pakuvad välja lahendusi tunni alguses loetud juhtumile. Valitakse koos õpilaste arvates kõige parem lahendus.

ANNA TUNNILE
TAGASISIDET [SIIN!](#)

Martin on 16. aastane transsooline poiss. Ta käis põhikoolis väikeses maakoolis, kus õpetajad ja õpilased teadsid, et ta on transsooline ning olid sellega harjunud. Eelmises koolis olid sooneutraalsed tualetid, kus Martin sai ilma probleemideta enne kehalise kasvatus tundi riideid vahetada. Ta käis poiste kehaliste kasvatus tunnis.

Kümnendasse klassi läks Martin uude kooli. Uus kool oli suur kool pealinnas. Uues koolis olid kõik tualetid ja riietusruumid jagatud poiste ja tüdrukute tualettideks ja riietusruumideks. Martin läks rääkima probleemist klassijuhatajaga ning küsis, kas tal oleks võimalik käia poiste kehalise kasvatus tunnis.

Klassijuhataja kutsus kokku koosoleku kehalise kasvatus õpetaja ja direktoriga. Kehalise kasvatus õpetaja ütles, et õpilasel on passis kirjutatud, et ta on tüdruk ja tema teda poiste kehalise kasvatus tundi ei võta. Direktor sai probleemist aru, aga ütles, et see on õpetaja otsus. Samuti ütles ta, et koolil pole raha uue riietusruumi ehitamiseks ja Martin peaks ootama, kuni kõik poisid on riietumise lõpetanud ja võib siis poiste riietusruumis riideid vahetada. Klassijuhataja rääkis sellest Martinile ja ütles, et ta peaks ikkagi tüdrukute kehalise kasvatus tundi minema, sest õpetaja otsustas nii.

Martin ei ole tüdruk ja ei taha tüdrukute kehalise kasvatus tunnis käia ning ta on seetõttu terve perioodi tunnist puudunud. Nüüd on Martinil kehalise kasvatus hinne 2 ja tal on oht koolist välja langeda.

Martin on 16. aastane transsooline poiss. Ta käis põhikoolis väikeses maakoolis, kus õpetajad ja õpilased teadsid, et ta on transsooline ning olid sellega harjunud. Eelmises koolis olid sooneutraalsed tualetid, kus Martin sai ilma probleemideta enne kehalise kasvatus tundi riideid vahetada. Ta käis poiste kehaliste kasvatus tunnis.

Kümnendasse klassi läks Martin uude kooli. Uus kool oli suur kool pealinnas. Uues koolis olid kõik tualetid ja riietusruumid jagatud poiste ja tüdrukute tualettideks ja riietusruumideks. Martin läks rääkima probleemist klassijuhatajaga ning küsis, kas tal oleks võimalik käia poiste kehalise kasvatus tunnis.

Klassijuhataja kutsus kokku koosoleku kehalise kasvatus õpetaja ja direktoriga. Kehalise kasvatus õpetaja ütles, et õpilasel on passis kirjutatud, et ta on tüdruk ja tema teda poiste kehalise kasvatus tundi ei võta. Direktor sai probleemist aru, aga ütles, et see on õpetaja otsus. Samuti ütles ta, et koolil pole raha uue riietusruumi ehitamiseks ja Martin peaks ootama, kuni kõik poisid on riietumise lõpetanud ja võib siis poiste riietusruumis riideid vahetada. Klassijuhataja rääkis sellest Martinile ja ütles, et ta peaks ikkagi tüdrukute kehalise kasvatus tundi minema, sest õpetaja otsustas nii.

Martin ei ole tüdruk ja ei taha tüdrukute kehalise kasvatus tunnis käia ning ta on seetõttu terve perioodi tunnist puudunud. Nüüd on Martinil kehalise kasvatus hinne 2 ja tal on oht koolist välja langeda.

Lisateave õpetajale

Eva Marta Sokk

Sissejuhatus

LGBT+ lühend kätkeb endas seksuaalseid- ja soidentiteete, mis erinevad heteroseksuaalsusest ja cis-soolisusest (inimene, inimene, kelle soidentiteet ühtib sünnil määratu sooga). Seksuaalsus ja sugu on mõlemad laiad spektrumid, kuhu kuuluvad inimesed, kes mõistavad oma identiteeti väga erinevalt. Seega peame ka LGBT+ teemadest rääkides olema avatud meele ja kuulama ja mõistma just LGBT+ inimeste enda mõtteid ja tundeid. Siin on lühike ülevaade seksuaalsusest ja soost ning allpool toodud soovitusi õpetajale, kuidas nendest teemadest rääkida.

Seksuaalsus

Inimese seksuaalsus on lai mõiste, mis sisaldab bioloogilisi, erootilisi, füüsilisi, emotsionaalseid, sotsiaalseid ja vaimseid aspekte. See tähendab, et lisaks bioloogilisele paljunemisvõimele hõlmab see kultuurilisi ja sotsiaalseid faktoreid. Inimese seksuaalsus areneb sünnist surmani. Seksuaalsuse üks osa on seksuaalne orientatsioon, mis näitab kas ja millises suhtes inimeste suhtes keegi külgetõmme tunneb, näiteks võib inimene olla hetero-, homo-, bi-, pan- või aoseksuaalne. Seksuaalse orientatsiooni üldmõiste alla kuulub sageli nii füüsiline kui ka romantiline külgetõmme, mis ühe inimese puhul võivad, kuid ei pruugi ühtida. Näiteks võib inimene olla biseksuaalne ja homoromantiline, mis tähendab, et ta soovib seksuaalsuhteid nii endaga samast kui ka erinevast soost inimestega, kuid emotsionaalseid ja romantilisi suhteid soovib luua vaid endaga samast soost inimestega. Rohkem infot erinevate seksuaalsete identiteetide kohta, leiad Eesti LGBT Ühingu sõnastikust.

Sugu

Sugu on osa inimese identiteedist, mis koosneb sünnil määratud soost (sootähis, mis kirjutatakse sünnitunnistusele ning mille põhjal kujuneb enamasti inimese sotsiaalne sugu), bioloogilisest soost (bioloogilised sootunnused, mis inimesel on), juriidilisest soost (milline on inimese soomarker juriidilistes dokumentides), sotsiaalsest soost (meheks ja naiseks olemise ühiskonnapoolsed ootused, rollid), tunnetuslikust soost (kuidas inimene ise oma sugu tunnetab ja lahti mõtestab) ja soolisest eneseväljendusest (kuidas inimene oma tunnetusliku sugu teistele inimestele näitab ja kommunikeerib). Umbes eelmise sajandi keskpaigani oli sugu kasutuses enamasti kui bioloogiline mõiste, mis eristas meeste ja naiste liigi. Kuigi inimese bioloogiline sugu hõlmab endas anatoomiat, füsioloogiat ja geneetikat, siis sünnil lähtutakse lapse soo määramisel enamasti vaid välisest vaatlusest. Kui inimese sünnil määratud sugu ja tunnetuslik sugu kattuvad on tegemist cis-soolise inimesega. Kui aga inimese sünnil määratud sugu ja tunnetuslik sugu ei kattu, võib olla tegemist transsoolise inimesega. Rohkem infot erinevate soidentiteetide kohta leiad Eesti LGBT Ühingu sõnastikust.

LGBT inimeste õigused

Kuna ajalooliselt on LGBT+ inimeste õigused olnud piiratud, on palju seadusi, mis reguleerivad LGBT+ inimeste elu. Eestis kehtib näiteks võrdse kohtlemise seadus, mis keelab erinevates valdkondades isikute diskrimineerimise seksuaalse orientatsiooni tõttu. Oluline on teada, et see ei laiene kõigile valdkonnale, näiteks on kaitseta hariduse valdkond. Eestis ei ole veel kehtestatud seadust, mis keelaks vaenukõne, kuid see on hetkel läbinud Riigikogus esimese lugemise.

Aastast 2024 kehtib eestis abieluvõrdsus, mis tähendab, et samast soost paarid saavad juriidiliselt abielluda. Samast soost paarid saavad Eestis ka lapsendada. Näiteks saab üks vanem lapsendada teise vanema bioloogilist või lapsendatud last. Samuti kehtib Eestis Kooseluseadus.

Eestis on võimalik läbida soolise üleminekuga seotud meditsiinilisi toiminguid (hormoonravi ja erinevad kirurgilised protseduurid) ning muuta oma juriidilisi sooandmeid (sootähis, isikukood ja nimi). Eestis kehtivate õigusaktide järgi otsustab soo tunnustamise ja soolise üleminekuga seotud meditsiiniteenuste üle Sotsiaalministeeriumi all tegutsev arstlik ekspertiisikomisjon (edaspidi komisjon). See tähendab, et kahetsusväärset ei ole Eestis ilma komisjoni loata võimalik muuta ei juriidilisi sooandmeid ega alustada hormoonravi. Hormoonraviks annab komisjon loa pärast esimest kohtumist, kuid sooandmete muutmiseks tuleb komisjoniga kohtuda ka teist korda ja seda määruse kohaselt kahe aasta möödumisel pärast esimest kohtumist. Oluline on meeles pidada, et kõik transinimesed ei soovi soolise ülemineku protsessi läbi teha ning soolise üleminekuga seotud meditsiinilised toimingud ei ole "üks pakett" ehk inimene võib tahta üht operatsiooni, aga mitte teist. Lõpuks on iga inimese enda otsustada, milliseid protsesse ta soovib läbida, et oma nahas ennast kõige paremini tunda.

Soovitused koolitõtjatele

LGBT+ teemad võivad olla inimeste jaoks väga isiklikud ning nendel teemadel on hulgaliselt levinud valeinfot. Kui sa midagi ei tea või mõnest teemast täpselt aru ei saa, ütle seda õpilastele ausalt. Kui mõni LGBT+ õpilane tuleb sinuga oma identiteedist rääkima, kuula ta ära ning ole avatud meelega. Kui õpilane vajab lisatuge, on Eesti LGBT Ühingul erinevatel teemadel kogemusnõustajaid ning nimekiri LGBT+ sõbralikest psühholoogidest. Ära eelda, et iga professionaal on LGBT+ teemadega kursis ja neile avatud, sest kuigi me seda väga tahaks, ei ole see kahjuks reaalsuses nii. Kui tahad rohkem teada LGBT+ noorte kogemusest Eesti koolides, soovitame lugeda Eesti LGBT+ õpilaste koolikeskkonna uuringut. Ole valmis, et LGBT+ teemadest rääkides, võib tekkida klassis vastakaid arvamusi. Enne teemaga alustamist on oluline leppida kokku reeglites, mis tagavad, et kõik tunneks ennast selle vestluse jooksul turvaliselt ja hästi. Kui õpilased neid reegleid ei austa, pööra sellele tähelepanu. Õpilasteni peab jõudma selge sõnum, et teiste inimeste halvustamine või negatiivsete stereotüüpide levitamine ei ole vastuvõetav. Seejuures ei tohiks halvustada õpilasi, kellel sellised arvamused on, sest tihtipeale ei ole tule need õpilaselt endalt, vaid inimestelt, kellega nad on kokku puutunud.

Mida saan veel õpetajana teha?

- osale LGBT+ ja teiste haavatavate noorte teemasid käsitlevatel täiendkoolitustel, et tagada kõigi õpilaste kaasamine ja toetamine;
- osale täiendkoolitustel, mis käsitlevad üldiseid kiusamise ja turvalisuse teemasid: ligipääsetav ruum, turvalisem ruum, kaasamine, kiusuennetus, õiglane ja ligipääsetav haridus jms;
- jää mistahes teemat käsitledes professionaalseks, sh järgige korrektset ja kaasavat keelekasutust ning paku teaduspõhist infot;
- integreeri LGBT+ teemasid ainekavasse, käsitledes neid ise või kutsudes tundi valdkonna spetsialiste;
- toeta õpilasi kooli haridus- ja huvitegevuses LGBT+ ja teiste haavatavate noorte teemade käsitlemisel;
- tagage ligipääs LGBT+ materjalidele kooli raamatukogus.

Eelarvamused LGBT+ inimeste kohta

Inimesed võivad muuta oma seksuaalsust, kui nad seda tahavad.

Puuduvad tõendid selle kohta, et geid ja lesbid võiksid muuta oma orientatsiooni - nagu pole see võimalik ka heteroseksuaalsete inimeste puhul. Kui inimene tunneb ebamugavust oma seksuaalsuse pärast, võib psühhoteraapia aidata enesesse suhtumist parandada, kuid mitte seksuaalset orientatsiooni muuta. Katsed muuta inimese seksuaalset orientatsiooni on ebaefektiivsed ja kahjulikud, sest võivad põhjustada psühholoogilisi probleeme, nagu depressioon, ärevus ja enesehinnangu langus.

Homoseksuaalsus on haigus.

Homo- ega biseksuaalsus ei sisaldu üheski rahvusvahelises haiguste klassifikatsioonis. Teadlaste hulgas puudub konsensus selle kohta, miks inimesel on heteroseksuaalne, biseksuaalne või homoseksuaalne orientatsioon. Kuigi paljud uuringud on tegelenud geneetiliste ja hormonaalsete põhjuste ning kasvatuslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste mõjude uurimisega, pole ühegi uuringu tulemused lubanud kindlalt väita, et seksuaalne orientatsioon on tingitud just ühest või mitmest mainitud tegurist. Seetõttu peetakse orientatsiooni paljude eri põhjuste ja mõjude keeruliseks kombinatsiooniks. Oluline on meeles pidada, et nii hetero-, homo- kui biseksuaalsed inimesed ei taju seksuaalset orientatsiooni valikuna, vaid see on osa nende identiteedist.

Piibel ütleb üheselt, et homoseksuaalsus on patt.

Sajandite jooksul on kasutatud Piiblit mitmete gruppide rõhumise õigustuseks. Piiblit on ajalooliselt tõlgendatud väga erinevalt ning ei ole ühist arusaama, mida ütleb piibel homoseksuaalsuse kohta. Osad usulahud on võtnud omaks uskumuse, et õigustades homoseksuaalsust või lubades LGBT+ inimesi kirikusse, kirik hävineb. Tänapäevaks on paljudes riikides nii üksikuid kirikuid kui ka terveid usulahke, kes tervitavad oma kogudustes LGBT+ liikmeid ning ei näe selles mingit pattu. Samuti on mõned riigid, kus on lubatud ka kiriklik laulatus samasoolistele paaridele, nt lähimatest Rootsi ja Norra. Eestis tegutseb ka organisatsioon Geikristlaste Kogu, mis on homoseksuaalseid kristlasi liitev kiriklikult ja poliitiliselt sõltumatu mittetulunduslik ühendus, mille eesmärk on seksuaalvähemustele võrdse kohtlemise taotlemine ja võrdsete võimaluste tagamine ühiskonnas ning usulistest ühendustes.

Meie koolis LGBT inimesi ei ole.

Statistiliselt on raske hinnata, kui palju on maailmas LGBT+ inimesi. 2021 aastal läbi viidud uuringu põhjal on generatsioon Z hulgas umbes 4% LGBT+ inimesi. Koolis ei pruugi õpilased oma seksuaalsest orientatsioonist või sooidentiteedist rääkida ning seetõttu võib jääda mulje, et koolis pole LGBT inimesi. Seega on koolis oluline rääkida LGBT+ teemadest, isegi kui võib esmapilgul tunduda, et klassis LGBT+ õpilasi pole.

Õige perekond on see, kus on ema ja isa.

Eestis elab väga erinevaid perekondi. Perekonda ei tee perekonnaks mitte ema-isa ja kaks last, vaid inimeste vaheline austus, hoolimine, toetus ja väärikus. Meil on üksikvanematega pered, vanavanematega pered, samast soost vanematega pered, kärgpered. Need pered on kõik väärtuslikud.

Eesti seadusandlus ei defineeri, mida perekond tähendab. Oluline on ka teada, et Euroopa Inimõiguste Kohus on 2010. aastal otsustanud, et stabiilses kooselus samasooline paar on perekond (vt Schalk ja Kopf vs Austria, nr 30141/04). Samuti näitavad uuringud, et samast soost peredes kasvanud lastel ei ole puudusi võrreldes heteropaaride lastega.

Miks peaks LGBT teemasid koolis käsitlema?

Peamine põhjus koolis LGBT+ teemade käsitlemiseks on suurendada mitmekesisuse mõistmist, vähendada kitsarinnalisust ning luua alus kõigi õpilaste tervele ja terviklikule arengule. On tehtud ka uurimusi, mis näitavad, et rohkem kui 80 % noori peab seksuaalsuse ning suhete käsitlemist samaväärselt või isegi rohkem oluliseks kui kõiki teisi aineid, mida koolis õpetatakse. Õpilased soovivad paremaid teadmisi, et tasakaalustada meediast ja sõpradelt saadud teadmisi. Lisaks võiks ka silmas pidada, et täielikum ja ausam käsitlus on mõjusam kui tsenseeritud. Õpilaste küsimusi seksuaalsuse ja soo teemal ei tasu ignoreerida või vaigistada, sest ei saa ignoreerida maailma, milles me elame. Samuti on riiklikus õppekavas olulisel kohal sotsiaalse pädevuse ning enesemääratluspädevuse toetamine, mille mõlema jaoks on oluline mõista ka LGBT+ inimesi.

Transsoolised inimesed on lihtsalt segaduses või läbielavad faasi.

Inimese sooline identiteet koosneb paljudest osadest ning nagu iga meie identiteedi osa, analüüsime ja mõistame me seda elu erinevates faasides erinevalt. Suur osa inimesi tajub oma sugu juba lapsepõlves, sealhulgas transsoolised inimesed. Uuringud näitavad, et transsoolistel ja cis-soolistel lastel on ühtemoodi tugev taju oma soost. Samas on ka inimesi, kes oma transsoolist identiteet avastavad alles hilisemas elus, näiteks murdeas või täiskasvanuna. See on tingitud välisest keskkonnast ehk ootustest, mida ühiskond inimestele peale paneb. Inimene, kes on kasvanud ühiskonnas, kus soost ja sooidentiteedist ei räägita üldse või räägitakse halvustavalt, võib panna piirid oma soo lahti mõtestamisele.

Transsoolised inimesed on vaimuhaiged või psühholoogiliselt ebastabiilsed.

Transsoolisus ei ole psühhikahäire ega vaimuhaigus. Kuigi transsoolised inimesed võivad kogeda psühholoogilisi väljakutseid seoses oma identiteediga, on see pigem seotud ühiskondliku diskrimineerimise ja mittevastavusega ümbritseva soosüsteemiga.

Allikad:

Lipkin, A. (2004). Beyond Diversity Day. A Q&A on Gay and Lesbian Issues in Schools. Rowman & Littlefield Publishers

Mazrekaj, D., Fischer, M. M., & Bos, H. M. (2022). Behavioral outcomes of children with same-sex parents in the Netherlands. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(10), 5922.

Olson, K. R., Durwood, L., Horton, R., Gallagher, N. M., & Devor, A. (2022). Gender identity 5 years after Social Transition. *Pediatrics*, 150(2).

Raudsepp, A., Kotter, L. Homoseksuaalsus. Juhend õpetajatele ja noortenõustajatele.

LGBT+ Pride 2021 Global Survey. (2021).

Eesti LGBT Ühingu koduleht.